

Zsombori Zsolt

Borsod-Abaúj-Zemplén megyei KKV-k¹⁰ aktuális hitellehetőségei és preferenciái – egy kérdőíves kutatás eredményei

A magyarországi bankok vállalkozás hitelezési aktivitásának a fokozása aktuális kérdés, olyannyira, hogy a Magyar Nemzeti Bank is fókuszban tartja elsősorban a Növekedési Hitelprogram biztosítása révén. Jelen tanulmány keretei között Borsod-Abaúj-Zemplén megyei székhelyű, működő, KKV körbe tartozó gazdasági társaságok kétlépcsős, kvótás és kiválasztásos mintavételi módszerek kombinációjával előállított mintáján végzett primer kvantitatív kutatás segítségével teszünk megállapításokat a KKV-k aktuális forráspreferenciáit és hitelkeresletüket illetően, külön kitérve a támogatott hitelekre és a hitelezést akadályozó tényezőkre a KKV-k mint hitelkeresleti oldal megítélése alapján.

Kulcsszavak: KKV, kérdőíves kutatás, hitelezés, B-A-Z Megye, tőkeszerkezet
JEL-kód: G30; G32; G39

Bevezetés

A magyar gazdaság fejlődése, a foglalkoztatottak számának és arányának növelése szempontjából kiemelt jelentőséggel és aktualitással bír a kis- és középvállalkozások fejlesztése, működésük elősegítése, hiszen mind a foglalkoztatásban, mind a GDP előállításában –eltérő súllyal ugyan-, de meghatározó szerepet játszanak. Magyarországon a vállalkozások 99,9%-a KKV (EU-27=99,8%), ők foglalkoztatják az alkalmazottak 71,2%-át (EU-27=66,5%) és állítják elő a bruttó hozzáadott érték (GVA) 53,2%-át (EU-27=57,6%). A KKV szektor néhány aktuális adatát az (1. táblázat) tartalmazza.

1. táblázat: A KKV-k néhány fontosabb adatai

Vállalkozás méret	Vállalkozások száma				Foglalkoztatottak száma			
	ezer db		részesezés		ezer fő		részesezés	
	HU	EU-27	HU	EU-27	HU	EU-27	HU	EU-27
Mikro	521,98	18 783,48	94,6%	92,1%	885,2	37 494,5	35,5%	28,7%
Kis	24,88	1 349,73	4,5%	6,6%	472,3	26 704,4	18,9%	20,5%
Közép	4,21	222,63	0,8%	1,1%	420,2	22 615,9	16,8%	17,3%
KKV-k	572,88	20 355,84	99,9%	99,8%	1 777,7	86 814,7	71,2%	66,5%
Nagy	0,80	43,45	0,1%	0,2%	718,3	43 787,0	28,8%	33,5%
Összesen	551,88	20 399,29	100%	100%	2 496,0	130 601,7	100%	100%

Forrás: Saját szerkesztés a (Gagliardi, és mtsai., 2013) és a (2013. évi SBA-tájékoztató Magyarország, 2013) kiadványok adatai alapján.

Bár a hazai KKV-szektor arányai és a vállalkozásméret szerinti szegmensek részesezései nagymértékben hasonlítanak az uniós átlaghoz, azért néhány lényeges különbség is észrevehető. Magyarországon a vállalkozások száma a mikrovállalkozások mérete felé van eltolódva és emiatt különösen a kisvállalkozások szegmensének az aránya kisebb, mint az EU-27 átlaga. A foglalkoztatást illetően még inkább hangsúlyos az eltolódás a mikrovállalkozások irányába, itt főleg a kis- és a nagyvállalkozások foglalkoztatnak nálunk arányaiban kevesebb munkavállalót. A bruttó hozzáadott érték tekintetében ugyanakkor a - gazdasági fejlettségbeli különbség miatt - a magyar mikro- és kisvállalati szegmens alacsonyabb részesezést képvisel az uniós átlagtól.

¹⁰ Kis- és középvállalkozások elterjedt rövidítése

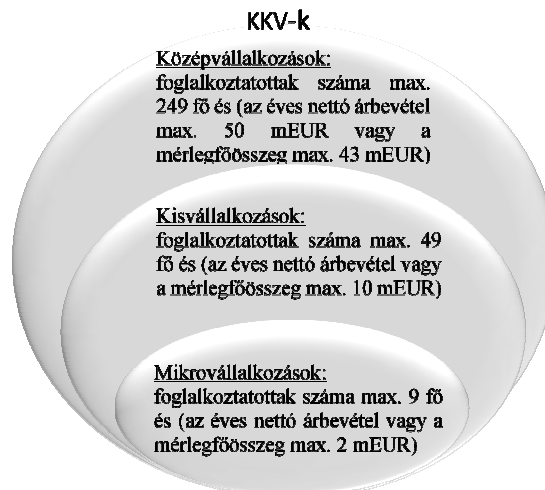
Jól érzékelhető tehát a KKV-k gazdasági súlya alapján, hogy miért kell fókuszban tartani a működésük és fejlődésük elősegítését, hiszen a gazdasági növekedés alakulása, a magyar államadósság elvárt mértékű csökkentése, a munkanélküliek és segélyből élők számának csökkentése - legalábbis részben - a kormányzati várakozások szerint is a KKV-k elkövetkező évekbeli teljesítményén múlhat.

2. táblázat: A KKV-k által előállított GVA

Vállalkozás méret	Bruttó hozzáadott érték (GVA)			
	Mrd EUR		részesezés	
	HU	EU-27	HU	EU-27
Mikro	9	1 243	18,7%	21,1%
Kis	8	1 076	15,8%	18,3%
Közép	9	1 076	18,6%	18,3%
KKV-k	26	3 395	53,2%	57,6%
Nagy	23	2 496	46,8%	42,4%
Összesen	49	5 891	100%	100%

Forrás: Saját szerkesztés a (Gagliardi, és mtsai., 2013) és a (2013. évi SBA-tájékoztató Magyarország, 2013) kiadványok adatai alapján

Magyarországon a KKV-k fogalmának a definícióját a 2004. évi XXXIV. törvény a kis- és középvállalkozásokról, fejlődésük támogatásáról definiálja, míg az EU-ban a Small Business Act for Europe (SBA), lásd (1. ábra).

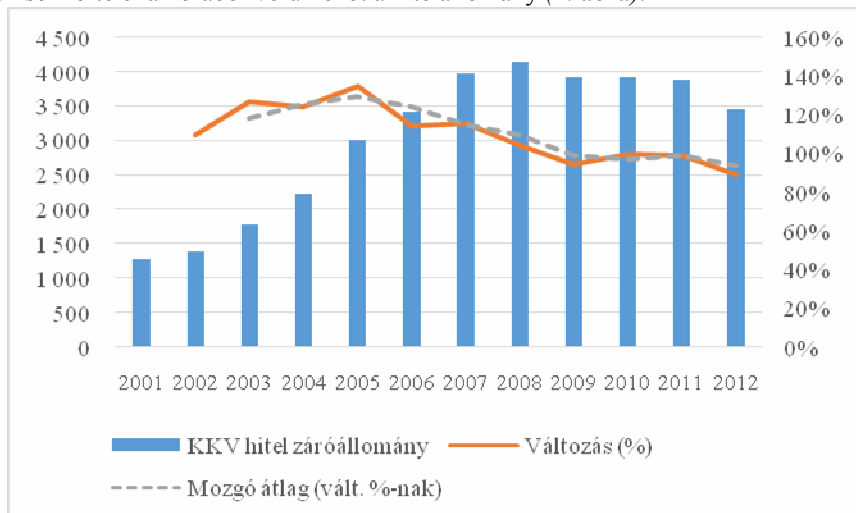
1. ábra: A KKV-k definíciója

Forrás: saját szerkesztés a (2004. évi XXXIV. A kis- és középvállalkozásokról, fejlődésük támogatásáról szóló törvény, 2004) alapján

Az euro értékek forintra történő átszámításakor a vállalkozás üzleti évének fordulónapján érvényes MNB hivatalos EUR/HUF árfolyamot kell használni, míg új alapítású vállalkozások esetében az alapítás évének utolsó napján érvényes MNB EUR/HUF alkalmazandó. Mindazonáltal nem számít KKV-nak az a vállalkozás, amelyben az állam vagy az önkormányzat közvetlen vagy közvetett tulajdoni részesedése - tőke vagy szavazati joga alapján - külön-külön vagy együttesen meghaladja a 25%-ot. (kivéve a jogszabály 19. § 1. pontjában meghatározott befektetők esetét).

A KKV-k fejlődésének előmozdítását számos eszköz szolgálhatja, melyek közül kiemelkedő jelentőséggel bír a „megfelelő időben, megfelelő hitel” nyújtása a vállalkozások életében gyakorta felmerülő finanszírozási igények kielégítése céljából (Fagiolo & Luzzi, 2006).

A 2008-ban kirobbant gazdasági válság súlyos hatást gyakorolt a KKV-kra, mivel a gazdasági tevékenységük kevésbé diverzifikált, a külső finanszírozási források elérhetőségétől jobban függenek és mert többnyire lényegesen rosszabb a hitelminősítésük a nagyvállalkozásokhoz képest. A hazai KKV hitelállomány 2008-ig dinamikusan nőtt, majd 2009-ben a GDP-vel egyetemben jelentősen csökkent és még 5 évvel a 2008-as válság kitörését követően sem érte el a korábbi volumenét a hitelállomány (2. ábra).

2. ábra: KKV hitel záróállomány (Mrd Ft) és annak %-os változása Magyarországon

Forrás: saját szerkesztés az MNB honlapján elérhető információk (MNB, 2013), továbbá saját kalkulációk alapján.

Amennyiben a hitel záróállományok¹¹ változásának a trendjét és a dinamikáját megvizsgáljuk a záróállomány láncviszonyszámainak (előző év=100%) két éves mozgóátlaga segítségével, jól látható az is, hogy az év végén fennálló hitelállomány növekedési üteme valójában már 2005-től csökkenni kezdett.

A hitelállomány csökkenésében közrejátszó okokat keresve, egy 2011-ben készült szimultán ökonometriai modell becslése alapján a hitelállomány visszaeséséért egyharmad részben a kereslet csökkenése, míg kétharmad részben a kínálat szűkülése a felelős (Sóvágyó, 2011). Más szerzők, két évvel később, 2013-ban, SVAR modell felhasználásával már a vállalati hitelállomány szűkülését fele-fele arányban róják fel a kínálat és a kereslet csökkenése okozataként (Hosszú, Körmendi, Tamási, & Világi, 2013). Egyik tanulmány sem veszi azonban figyelembe a KKV szektorban esetlegesen meglévő látens hiteligényt, valamint a keresleti oldal csökkenésében közrejátszó okokat, ehhez ugyanis a KKV-k körében végzett kérdőíves felmérés elvégzése és kielemezése szükséges, következésképpen egy ilyen megkérdés elvégzése segítségével a keresleti oldal megállapításai szofisztikáltabbá tehetőek.

Lévé, hogy a KKV-k kis összegű hiteligényei problémát jelentenek két aspektusban is: méretgazdaságossági szempontból és a pénzügyi intézetek által a hitel biztosítékaul elvárt biztosíték szempontjából is (Némethné, 2008), az állami támogatással bíró hitelek jelentősége megnőtt napjainkban. A bankok saját forrású és fejlesztésű hitel termékein túlmenően előtérbe kerültek az állami kamattámogatott (és/vagy egyéb támogatást tartalmazó) hitelkonstrukciók, melyek a

¹¹ Hitel záróállomány = adott időszak végén fennálló hitelállomány

KKV-k számára többnyire a „normál piaci” hitelekhez képest egyszerűbb adminisztrációs teher és kevesebb biztosíték nyújtása mellett is kedvező és főleg kigazdálkodható mértékű kamatok és jutalékköltségek mellett elérhetőek. Ugyanakkor a kamattámogatott hitelkonstrukciók folyósításában közreműködő bankok számára még megfelelő jövedelmezőséget, és az esetleges bedőléseket követően többnyire kellő megtérülést biztosítanak.

A hitelállomány mint külső finanszírozási forrás csökkenése kapcsán felmerül a kérdés, hogy a KKV-k finanszírozási forrás preferenciái megváltoztak-e és ha igen, hogyan, továbbá hol található a kamattámogatott hitelek, vissza nem térítendő támogatásokat e rangsorban? A vállalkozások tőkeszerkezeti döntései során, a hierarchia elmélet alapján, a vállalatok előnyben részesítik a belső forrásokat a külső forrásokkal szemben (Myers & Majluf, 1984). Magyarországi KKV-k 1992-2003 között benyújtott pénzügyi beszámolóinak az elemzése rávilágított arra, hogy a hierarchia elmélet érvényesül a hazai KKV-k tőkeszerkezeti döntései kapcsán (Szemán, 2008). Gál (2013) hasonló kutatási eredményre jutott KKV-k 2007-2011 közötti időszakra elkészített adóbevallásainak elemzésével (Gál, 2013).

Az ilyen típusú vizsgálatok erénye, hogy az adott beszámoló/bevallás típust benyújtó vállalati szegmens tekintetében szinte teljes körűnek tekinthetőek és így a megállapításai nehezen vitathatóak. Fontos mégis rávilágítani arra a lényeges körülményre, hogy az elemzés adatbázisa a ténylegesen megvalósult tőkeszerkezeti állapotokról nyújt információt, ami nem feltétlenül egyezik azzal, amit a KKV-k valójában szeretnének, ha lenne rá lehetőségük, vagyis a valós preferencia sorrend a ténylegesen megvalósult forrásrangsortól eltérhet, továbbá a felmérések adatbázisai még - legalábbis részben - a legutóbbi válság, sőt Magyarország 2004-es EU csatlakozása előttiek. A beszámolók alapján történő vizsgálatok nem alkalmasak több, napjainkban domináns forrástípus között meglévő hierarchia rangsor megállapítására sem (pl. vissza nem térítendő támogatások, tagi kölcsön, kamattámogatott hitel, faktoring, stb.), hiszen ezeket az információkat a beszámolók egyáltalán nem, vagy csupán más pénzügyi adatokkal aggregált módon tartalmazzák. Ekképpen a beszámolókon alapuló elemzések nem képesek az egyes forráselemek közötti finomabb felbontású rangsor megállapítására. Csubak (2003) 40 db Pest megyei KKV körben folytatott empirikus kutatása szintén igazolja a hierarchia elmélet érvényesülését (Csubak, 2003), azonban nem ad választ ez a kutatás sem a kamattámogatott hitelek és a vissza nem térítendő támogatások ranghelyére vonatkozóan.

Az előzőekben kifejtett kutatási problémafelvetések alapján döntöttünk úgy, hogy kutatásainkat a KKV-k külső finanszírozásával, ezen belül is elsősorban a banki hitelezésükkel kapcsolatos tapasztalatok vizsgálatának szenteljük, melynek során a következő kérdésekre keressük a válaszokat:

- A hitelkeresleti oldal visszaeséséért milyen tényezők tehetőek felelőssé?
- A hazai KKV-k fordultak-e hitelkérelemmel magyarországi pénzintézetekhez az elmúlt 1 évben? Ha igen milyen hiteligényük volt és az jóváhagyásra került-e a pénzintézet által?
- Megfelelőnek tartják-e a KKV-k a jelenleg elérhető hitelkínálatot? Ha nem, akkor milyen hitelparamétert, tényezőt illetően nem?
- Milyen forrásrangsor teljesül jelenleg a hazai KKV-k esetében, különös tekintettel a támogatott hitelek és vissza nem térítendő támogatásokra?
- Igazolható-e, hogy kedvező feltételű hitelek biztosítása segíti a KKV-k túlélését, lehetővé teszi számukra új beruházások indítását, növelni tudják az árbevételüket, illetve a foglalkoztatottak számát?

Hipotéziseket a fentiekben ismertetett kérdéskörhöz kapcsolóan fogalmaztunk meg, lásd (3. táblázat).

3. táblázat: Hipotézisek

H1:	KKV-k számára - még a bankok hitelezési aktivitásának a 2008 utáni években tapasztalható csökkenése ellenére is - nagyobb gondot jelentenek az olyan tényezők, mint a piaci verseny, a vevők felkutatása, a termelési költségeik szintje és a szabályozói háttér okozta nehézségek, mint a külső finanszírozás kérdése.
H2:	KKV-k tőkestruktúrájuk megválasztásakor a hierarchia elmélet érvényesül és elsősorban a tranzakciós költség minimalizálás alapján rangsorolnak. Az állami támogatású hitelek ezért a piaci feltételű hitelektől kedvezőbb, de a saját forrástól kedvezőtlenebb pozícióban kell, hogy elhelyezkedjenek a forráspreferencia rangsorban. A várakozásaink szerint a vissza nem térítendő támogatások a saját forrásnál preferáltabbak.
H3:	A KKV-k szubjektív megítélése alapján, a hitelfelvételt leginkább akadályozó tényezőket három fő dimenzióba sorolhatjuk: banki hitelezési magatartás, hiteltermék jellemzők és hitelhez kapcsolódó költségek. Az egyes tényezők közül a hitelek fedezetéül elvárt biztosíték nyújtása a legfőbb hitelfelvételt akadályozó tényező.
H4:	Kedvező feltételű hitelek biztosítása segíti a KKV-k túlélését, lehetővé teszi számukra új beruházások indítását, növelni tudják az árbevételüket, illetve a foglalkoztatottak számát.

A hipotézisek empirikus igazolására primer kvantitatív kutatási módszert - kérdőíves vizsgálatot - választottunk, természetesen a mintanagyság és mintavételi mód megválasztásánál megvalósíthatósági szempontok, úgymint a rendelkezésemre álló erőforrások, lehetőségek és időtartam a figyelembevételével. Ezt követően végrehajtottuk a kiválasztott mintán az adatgyűjtést, majd az SPSS statisztikai program segítségével empirikusan igazoltuk a hipotéziseket.

A kérdőíves kutatás módszertana

Az elemzésekhez alapul szolgáló adatokat 2014. február és április között végrehajtott kérdőíves felméréssel gyűjtöttük. A kérdőív (a demográfiai résszel együtt) összesen 26 kérdést tartalmazott, a kérdésekre adott válaszok változó típusai Likert-skála, bináris változó és nominális skála lehettek. Az összes magyar KKV megkérdezéséhez közel 573 ezer kérdőív kitöltése lenne szükséges lásd (1. táblázat), mely nyilvánvalóan nem lehetett célkitűzésünk. Megvalósíthatósági szempontok mérlegelését követően ezért mintavételen alapuló technika mellett döntöttünk, melynek segítségével meghatározható szignifikancia szint mellett becsülhető a teljes sokaság. A teljes sokaságot reprezentáló (reprezentatív) minta még mindig túlzott mintanagyságot - ezer fölötti - kérdőívet eredményezett volna, következésképp a mintanagyság további szűkítése és nem véletlenül alapuló mintavételi technika alkalmazása vált szükségessé, egyúttal a reprezentativitás feladása mellett. Praktikus megfontolások alapján, 60-100 db kérdőív kitöltését találtuk megvalósíthatónak, mely nagyságrend a gyakorlati tapasztalatok szerint már ahhoz is elegendő lehet, hogy a teljes sokaságra elfogadható megállapításokat tegyünk, valamint a kérdőívek által biztosított adathalmazon statisztikai számításokat végezzünk. A kívánt elemszámú mintavételi darabszám eléréséhez - a gazdasági jelentőségük és a kutatás szempontjából releváns hitelgényük alapján - a teljes sokaságon a következő szűkítéseket végeztük el:

- *Csak Borsod-Abaúj-Zemplén megyei székhelyű, működő gazdasági társaság kerülhetett a mintába,*
- *A társasági forma szerint: e.v., Bt., Kft., Rt., és egyéb társaság,*
- *A főtevékenység tekintetében csak ipar, építőipar és a nem pénzügyi gazdasági szolgáltatások.*

Az előzőekben alkalmazott szűkítéseket követően még mindig mintegy 24 ezer működő KKV maradt a teljes sokaságként, melyből 10,39% ipari, 12,05% építőipari és 77,56% valamilyen szolgáltatási ághoz tartozó vállalkozás. A méret szerinti besorolást illetően sokkal kellemetlenebb a helyzet, hiszen 95,23% a mikro-, 4,01% a kis- és mindössze 0,76% a középvállalkozási körbe tartozó. Célkitűzésünk volt, hogy árbevétel-kategória, létszám-kategória, fő tevékenységi kör és társasági forma alapján is minden kategóriából értékelhető számú elemünk legyen, továbbá az összes elemszámhoz viszonyítva 50%-ban hitellel rendelkező, ezen belül is legalább 10 db MNB NHP¹² programban részt vevő vállalkozást kérdezzünk meg, ezért végül kétlépeses eljárást, kvótás és elbírálós mintavételi módszerek kombinációját alkalmaztuk. Kvótaképző ismérvként a vállalkozás főtevékenységének a gazdasági ágba sorolását használtuk fel, de igyekeztünk figyelembe venni a vállalkozás méret szerinti (mikro, kv, közép) besorolását is, azonban itt a kis- és a középvállalkozások arányát - a túl kis elemszám miatt - a mintában meg kellett növelni a mikro vállalkozások kárára. A második lépcsőként használt elbírálós módszer alkalmazását a minta színesítése és a válaszadás hatékonyságát növelő megfontolások tették még indokolttá. Véletlen mintavétel esetében ezek az elvárások ilyen elemszám mellett nem lettek volna biztosíthatóak. A kvóták képzéséhez szükséges információk a KSH 2011. évi adatbázisából származnak (KSH, 2011) (4. táblázat).

4. táblázat: B-A-Z megyei működő KKV-k megoszlása

Ágazat	Mikro	Kis	Közép	Összesen	Részesedés
Ipar	2 110	299	107	2 516	10,39%
Építőipar	2 722	172	23	2 722	12,05%
Gazdasági (nem pü-i) szolg.	18 225	500	55	18 225	77,56%
Összesen	23 057	971	185	24 213	100%
Részesedés	95,23%	4,01%	0,76%	100%	

Forrás: Saját legyűjtés, szerkesztés és számítások a (KSH, 2011) adatbázis adatai alapján

A kérdőívet kitöltő minta sokaság és a B-A-Z megyei működő KKV-k ágazati és méret eloszlása közötti eltérések kiigazítása érdekében a releváns számításoknál korrekciós súlyindexeket alkalmaztunk.

Összesen 110 vállalkozás vezetőjét, vagy a pénzügyekért felelős első számú vezetőjét kértük fel a kérdőív kitöltésére. A kérdőívet elektronikus formátumban (Google Docs űrlap funkciója segítségével) és papír alapon is elkészítettük, így a felkért vezető a választása szerinti formátumot tölthette ki, anonim módon.

A kiküldött kérdőívekből 89 db érkezett vissza, ebből az elemzésekhez 82 db használható maradt. Az elemzésből kizártunk 7 db papír alapú kérdőívet konzisztencia hiba, vagy hiányos kitöltés miatt (az elektronikus formátumú kérdőíveknél a beépített program kód nem tette lehetővé hiányos, vagy konzisztencia hibát tartalmazó kérdőív visszaküldését). A hibátlanul kitöltött 82 db kérdőív demográfiai megoszlását a 5. táblázat tartalmazza.

5. táblázat: A kérdőívet kitöltő KKV-k demográfiai megoszlása

	Mikro	Kis	Közép	Összesen	Részesedés
Ipar	3	4	1	8	9,76%
Építőipar	3	3	2	8	9,76%
Gazdasági (nem pü-i) szolg.	49	15	2	66	80,49%
Összesen	55	22	5	82	100%
Részesedés	67,07%	26,83%	6,1%	100%	

Forrás: Saját primer adatgyűjtés, szerkesztés és számítások (SPSS).

¹² Magyar Nemzeti Bank Növekedési Hitelprogram rövidítése

A kutatás eredményei

A kérdőív a válaszadó demográfiai besorolását célzó kérdéseket követően egy olyan Likert-skála kombinációt tartalmazott, melynek segítségével a vállalkozások számára aktuálisan nehézséget jelentő problémák voltak súlyozhatóak. A válaszadók 1-10-es skálán értékelték, hogy a következő tényezők mekkora gondot jelentenek számukra:

- vevők felkutatása/rendelésük mennyisége
- piaci verseny a konkurens vállalkozásokkal
- a vállalkozás finanszírozása
- termelési-, vagy munkabéreköltségek szintje
- szakképzett munkaerőt találni
- törvényi, szabályozói háttér
- egyéb

A válaszok súlyozott átlagának a sorrendje egyben a problémás tényezők rangsorát is adja (6. táblázat).

6. táblázat: Problémát jelentő tényezők rangsora (10-es átlag leginkább problémát jelentő, 1-es legkevésbé)

Problématényező	N	Átlag (súlyozott)	Szórás
Törvényi, szabályozói háttér	82	5,99	2,664
Piaci verseny	82	5,61	2,536
Vevők felkutatása / rendelésük mennyisége	82	5,41	2,636
Termelési- vagy munkabéreköltségek szintje	82	5,37	2,587
A vállalkozás finanszírozása	82	5,08	2,744
Szakképzett munkaerőt találni	82	4,43	3,016
Egyéb körülmények	82	2,81	2,502
Valid N (listwise)	82		

Forrás: Saját primer adatgyűjtés, szerkesztés és számítások (SPSS).

A legjelentősebb problémaként a törvényi, szabályozói háttér (5,99) jelent meg, ezt követi a piaci verseny (5,61) és a vevők felkutatása / rendelésük mennyisége (5,41) értékekkel. A rangsor következő eleme a termelési- vagy munkabéreköltségek szintje (5,37) értékkel, majd a vállalkozás finanszírozása (5,08) súlyozott átlaggal. Borsod-Abaúj-Zemplén megyében a szakképzett munkaerő verbuválása csupán mérsékelt nehézséget jelentő tényező, vélhetően ez összefüggésben áll a megyére jellemző magas munkanélküliségi rátával. Egyéb, az előzőekben fel nem sorolt körülményt kevesen azonosítottak vállalkozásukra kihívásként jelentkező faktorként, ekképpen az átlagpontszáma is alacsony (2,81). A problémás tényezők rangsorának a kiszámítását elvégeztük vállalatméret szerinti szegmensekre vonatkoztatva is (súlyozás nélkül) és elmondható, hogy a finanszírozás minden szegmensben szinte teljesen azonos átlagpontszámot és közel azonos ranghelyet kapott (a részletes eredményeket tartalmazó, szegmensenkénti rangsor tartalmazó adatokat - terjedelmi okokból - itt nem közöljük).

A problémátényezők rangsora alapján megállapíthatjuk, hogy KKV-k számára nagyobb gondot jelentenek az olyan tényezők, mint a piaci verseny, a vevők felkutatása, a termelési költségeik szintje és a szabályozói háttér okozta nehézségek, mint a külső finanszírozás kérdése, ezért H1 hipotézis elfogadva. A kérdőívben az egyik finanszírozásra vonatkozó kérdés az volt, hogy a vállalkozás rendelkezik-e jelenleg hitellel, illetve egy másik kérdésben arra kerestük a választ, hogy várhatóan szükségük lesz-e a kérdőívet kitöltő vállalkozásoknak finanszírozásra. A válaszok darabszámát és megoszlását mutatja a (7. táblázat).

7. táblázat: A válaszadók megoszlása hitellel rendelkezés és jövőbeli hitelfelvételi szándék szerint

	Jelenleg rendelkezik hitellel?							
	nem				igen			
	41 db		50,0%*		41 db		50,0%*	
	Szüksége lesz finanszírozásra?				Szüksége lesz finanszírozásra?			
	nem		igen		nem		igen	
	db	%*	db	%*	db	%*	db	%*
Mikrovállalkozás	24	29,3%	7	8,5%	11	13,4%	13	15,9%
Kisvállalkozás	4	4,9%	4	4,9%	6	7,3%	8	9,8%
Középvállalkozás	1	1,2%	1	1,2%	1	1,2%	2	2,4%
Összesen	29	35,4%	12	14,6%	18	22,0%	23	28,0%

Forrás: Saját primer adatgyűjtés, szerkesztés és számítások (SPSS).

A mintában az összes válaszadó 50%-a rendelkezett hitellel a kérdőív kitöltésének időpontjában, érdekes módon azonban, a jövőre vonatkozó hiteligeny tekintetében csupán a teljes sokaság 42,6%-a nyilatkozott pozitívan, ami alacsonyabb jövőbeli hitelpenetrációhoz vezethet. Egy 2006-2007-ben, országos, 812 elemből álló mintán végzett felmérés eredményeivel összevetve, míg a hitelellátottság aránya nagyságrendileg azonos az akkorival, addig a jövőbeli hitelfelvételi szándékot illetően lényegesen magasabb a mostani 42,6%-os arány. A 2006-2007-es felmérésnél még a vállalkozások mintegy 90%-a nyilatkozott úgy, hogy nem szeretne hitelt felvenni a jövőben (Némethné, 2008), ugyanakkor a jelenlegi mintában már lényegesen alacsonyabb, 57,3%-os az elutasító arány. A már hitellel rendelkezők többsége, 56,1%-a továbbra is élne a finanszírozás eme formájával, míg a hitellel nem rendelkezők csoportjának csupán 29,3%-a nyilatkozott úgy, hogy a jövőben szüksége lesz banki finanszírozásra. Tovább vizsgálva a jövőben hitelt felvenni szándékozó vállalkozásokat, megállapítható, hogy *előnyt élveznek a támogatott hitelek* (40 db)¹³ a nem támogatottakkal (20 db) szemben.

Termék kategóriák szerint rangsorolva az MNB NHP program hitelei iránt a legnagyobb az érdeklődés, majd a Széchenyi Kártya folyószámlahitel (vagy egyéb O/D¹⁴ hitel) és a piaci feltételű beruházási hitelek iránt várható a legnagyobb igény (8. táblázat).

8. táblázat: Hiteltípus rangsor a hitelt felvenni szándékozó válaszadók körében

Rangsor	Hiteltípus	db*	%*
1	MNB NHP beruházási hitelre	24	68,6%
2	O/D, vagy Széchenyi Kártya (SzK) folyószámla hitelre	10	28,6%
3	Beruházási hitelre (nem MNB NHP)	10	28,6%
4	MNB NHP forgóeszköz hitelre	6	17,1%
5	Egyéb támogatott hitelre (nem MNB NHP és SzK)	4	11,4%
6	Leasingre	3	8,6%
7	Forgóeszközhitelre	2	5,7%
8	MNB NHP hitelre, más hitel kiváltására	1	2,9%

*Egy válaszadó több terméket is megjelölhetett, ezért a felvenni kívánt hiteltípusok darabszámának az összege nagyobb, mint a hitelfelvételi szándékkal rendelkező vállalkozások száma. A %-os arány az összes hitelfelvételi szándékot jelző válaszadóhoz viszonyított arányt mutatja.

Forrás: Saját primer adatgyűjtés, szerkesztés és számítások (SPSS).

¹³ Az O/D, Széchenyi Kártya (SzK) folyószámlahitel 50%-át becsültem támogatott (vagyis SzK) terméknek, míg 50%-át nem támogatottnak. A gyakorlati tapasztalatok alapján a SzK aránya ettől magasabb lehet.

¹⁴ Overdraft, magyarul folyószámlahitel banki szakzsargonban elterjedt rövidítése

A válaszadók forráspreferencia rangsorára vonatkozó kérdésekre adott válaszokat a (9. táblázat) foglalja össze. A kérdőívben található kérdés a következő volt: „Értékelje, hogy az alábbi forrásokat mennyire preferálná a vállalkozása érdekében felmerülő finanszírozási igények kielégítése céljából?”

9. táblázat: Forráspreferencia rangsor (10-es átlag a leginkább preferált, 1-es a legkevésbé)

Rangsor	Forrás típus	N	Átlag (súlyozott)	Szórás
1	Vissza nem térítendő támogatás	82	8,64	2,474
2	Saját forrás	82	7,71	2,721
3	Támogatott hitel	82	6,18	3,027
4	Hosszú lej. Hitel	82	4,70	3,050
5	Tagi kölcsön	82	4,69	3,115
6	Rövid lej. Hitel	82	4,33	2,910
7	Közép lej. Hitel	82	4,22	2,658
8	Vevői előleg	82	3,59	3,045
9	Szállítói hitel	82	3,49	3,036
10	Leasing	82	3,48	2,945
11	Tőkéstárs bevonása	82	2,04	2,075
12	Factoring	82	1,97	1,976
13	Baráti kölcsön	82	1,82	1,793
	Valid N (listwise)	82		

Forrás: Saját primer adatgyűjtés, szerkesztés és számítások (SPSS).

Egyértelműen vezet a vissza nem térítendő támogatás „az ajándékpénz” 8,64-es súlyozott átlaggal a saját forrás előtt (7,71), melyet a támogatott hitelek követ még mindig elég magas átlagpontszámmal (6,18). A banki hosszú- és rövidlejáratú hitelek közé ékelődve találhatjuk a tagi kölcsönt, majd a középlejáratú hitelek következnek. E források preferencia átlagai közepesnek tekinthetők és minimális az átlagaik közötti különbség, mindössze 0,48. Ezt követően már a gyengén preferáltak tekinthető vevői előleg (3,59), a szállítói hitel (3,49) és a leasing (3,48) következik rendkívül szoros eredménnyel, hiszen az átlagaik közötti legnagyobb távolság mindössze 0,11. A tőkéstárs bevonása (2,04), a faktoring (1,97) és a baráti kölcsön (1,82) szintén szoros bolyt alkot 0,22-es átlagok közötti maximális különbséggel. Jól érzékelhetően ez utóbbi három kategória nem tartozik a KKV-k preferált forrásszerzési lehetőségei közé.

A vállalkozások jövőbeli terveire vonatkozó kérdésként szerepelt, hogy tervez-e jelentősebb beruházást a közeljövőben, és ha igen, milyen források felhasználásával? Ez a kérdés részben visszateszteli a forráspreferenciákra adott vállalkozói válaszokat. Összesen 29 válaszadó (35,4%) jelzett beruházási szándékot. Nyilvánvalóan 100% egyezés nem várható a megvalósítani tervezett beruházások forrásrangora és a forráspreferencia rangsor között, hiszen a preferencia és a lehetőség nem feltétlenül esik egybe, másrészt erre a kérdésre a kérdőívet kitöltők 64,6%-a nem válaszolt - hiszen nem tervez jelentősebb beruházást. A kérdésre adott válaszokból képzett forrásrangsort a (10. táblázat) tartalmazza.

10. táblázat: Jelentősebb beruházásokhoz felhasználni tervezett források rangsora

Rangsor	Milyen forrásból tervez beruházást?	N*	%*
1	Vissza nem térítendő támogatásból	19	66,24%
2	MNB NHP-ből	9	32,03%
3	Beruházási hitelből	6	21,31%
4	Tagi kölcsönből	6	19,28%

5	Saját forrásból	5	17,84%
6	Tőkéstárs bevonással	1	4,34%
7	Leasingből	1	1,93%
8	Egyéb forrásból	0	0,00%

*Egy válaszadó több forrást is megjelölhetett, ezért a felhasználni kívánt forrástípusok darabszámának az összege nagyobb, mint a beruházási szándékkal rendelkező vállalkozások száma. A %-os arány az összes beruházási szándékot jelző válaszadóhoz viszonyított arányt mutatja.

Forrás: Saját primer adatgyűjtés, szerkesztés és számítások (SPSS).

Az adatokból kiolvasható, hogy érdemi eltérésként a saját forrás csúszott le a második helyről az ötödik pozícióra, egyébként a forrásrangsor alapvetően egyezik. Összességében kimondható, hogy a H2 hipotézisben foglalt állítások igazolást nyertek, azaz a negatív tranzakciós költségű vissza nem térítendő támogatás előnyt élvez a zérus tranzakciós költségű saját forrással, a saját forrás pedig a pozitív tranzakciós költségű külső forrásbevonással szemben. A külső források között egyértelműen a támogatott hitel a legkedveltebb forrasszerzési lehetőség.

A bankok hitelezési aktivitásának vizsgálatára szolgáló kérdéscsoportban megkérdeztük a vállalkozásokat, hogy az elmúlt 12 hónapban megkereste-e a vállalkozást valamely pénzügyi intézet finanszírozási ajánlással, illetve ha igen, akkor milyen szerződés jött létre, amennyiben pedig nem, akkor mi volt a meghíúsulás oka. A válaszokat a foglalja össze.

11. táblázat: Pénzügyi intézeti aktivitás a megkérdezett vállalkozások körében

Kereste bank hitelajánlással?	nem		igen				Meghiúsulási ráta (β)
	35	42,7 %	47		57,3%		
	Létrejött a szerződés?						
			igen		nem		
	17	20,7 %	30	36,6%	Sum (i+n)		
O/D, Széchenyi Kártya folyószámlahitel	11	13,4 %	21	25,6%	32	39,0%	65,6%
NNB NHP	8	9,8%	13	15,9%	21	25,6%	61,9%
Forgóeszközhitel	4	4,9%	9	11,0%	13	15,9%	69,2%
Leasing	3	3,7%	6	7,3%	9	11,0%	66,7%
Támogatásmegelőlegező hitel	1	1,2%	3	3,7%	4	4,9%	75,0%
Beruházási hitel (nem MNB NHP)	1	1,2%	10	12,2%	11	13,4%	90,9%

A %-os arányok a táblázatban az összes kérdőívet kitöltő vállalkozáshoz mért arányt mutatják, kivéve a meghíúsulási ráta mely az adott hiteltípus nemleges/összes arányát mutatja.

Egy vállalkozás többféle hitelt is megjelölhetett.

Forrás: Saját primer adatgyűjtés, szerkesztés és számítások (SPSS).

Az adatok alapján 47 válaszadó (57,3%) jelezte, hogy valamely pénzügyi intézet megkereste finanszírozási ajánlással, azonban csupán 17 vállalkozás (20,7%) számolt be sikeres szerződésről. A legnagyobb számban valamilyen folyószámlahitel 11 db (13,4%), majd ezt követően MNB Növekedési Hitelprogram 8 db (9,8%), harmadik helyen pedig valamilyen forgóeszközhitel szerződés 4 db (4,9%) jött létre. A meghíúsulási ráta nagyjából azonos arányban alakult majdnem minden hiteltípusnál, átlagosan 71,6%-osan. A „normál” beruházási hitelek 90,9%-os meghíúsulási aránya viszont kirívónak tekinthető, vélhetően biztosítéknyújtási és/vagy az MNB NHP hitelek helyettesítési hatása állhat mögötte okként. Ez utóbbi állítást részben alátámasztja, hogy az MNB NHP hitellel rendelkezők 45,5% nyilatkozta azt, hogy „a

vállalkozása egyébként is tervezett hitelt felvenni, de inkább már az MNB NHP-t vette igénybe azonos összegben”.

$$\beta = \frac{N}{Y + N}$$

ahol:

- β = meghiúsulási ráta
 Y = létrejött szerződések száma
 N = meghiúsult szerződések száma

A hitelszerződések létrejöttének meghiúsulási okait foglalja össze a (12. táblázat).

12. táblázat: Hitelszerződés meghiúsulási okok

Meghiúsulási ok	db	arány
Nem volt rá szükségem	20	66,7%
Elvárt biztosíték miatt	5	16,7%
A hitelbírálat szigorúsága miatt	4	13,3%
Túlzott adminisztrációs teher miatt	4	13,3%
Díjak, jutalékok mértéke miatt	4	13,3%
Szükségem lett volna rá, de túl kockázatosnak tartottam	3	10,0%
Kamatok mértéke miatt	3	10,0%
Egyéb ok miatt	1	3,3%

A %-os arány a nemlegesen nyilatkozó ügyfelekhez mért arányt mutatja. Egy válaszadó több választ is megjelölhetett okként.

Forrás: Saját primer adatgyűjtés, szerkesztés és számítások (SPSS).

Összesen 30 db, pénzintézet által megkeresett vállalkozás nyilatkozott úgy, hogy végül nem jött létre hitelszerződés, *meghiúsulási okként a legjelentősebb arányban, 66,7%-ban azt jelölték meg, hogy a hitelre nem volt szükségük. Ez közvetett módon szintén utal arra, hogy nem a finanszírozás lehet a KKV-k legfőbb nehézségi tényezője*, hiszen 66,7% kaphatott volna hitelt, de mégsem élt ezzel a lehetőséggel. Felelősségteljesen gondolkodó vállalkozás ugyanis zérus költség mellett sem vesz fel hitelt, ha nem tudja olyan célra fordítani, hogy legalább a tőke visszafizetése a beruházás/készletvásárlás megtérüléséből garantálható legyen. Ez a helyzet például akkor fordulhat elő, ha az addicionális külső tőkéből hiába tudná bővíteni a termékei/szolgáltatásai volumenét/választékát, ha annak nem lenne piaca, vagyis nem tudná azt megfelelő áron értékesíteni. A második legmagasabb elutasítási arányt a hitelért cserében elvárt biztosíték képviseli 16,7%-kal, míg holtversenyben a harmadik helyen a hitelbírálat szigorúsága, a túlzott adminisztrációs teher és a díjak, jutalékok mértéke található 13,3%-kal. A kamatok mértéke miatt csupán 10% állt el a hitelfelvételtől.

A KKV-k hitelfelvételét leginkább akadályozó tényezők dimenzióinak a feltárását a kérdőív „Értékelje, hogy a jelenleg a vállalkozása számára elérhető banki hiteleket illetően az alábbi tényezőket mennyire tartja a vállalkozása szempontjából hitelfelvételt akadályozó tényezőnek?” kérdését követő tízfokozatú Likert-skála kombinációjára adott válaszok mátrixának a faktoranalízisével, főkomponens módszerrel határozhatjuk meg. A Likert-skálák a következő lehetséges hitelfelvételt akadályozó komponenseket tartalmazták:

- kamatok mértéke
- egyszeri jutalékok, költségek mértéke
- a bankok hitelminősítési szigorúsága
- a bank által kért dokumentumok mennyisége
- a bank által kért biztosítékok nagysága
- a bank által kért biztosítékok fajtája

- a hitelkérelem átfutási ideje hosszú
- az elérhető hitelek futamideje túl rövid
- az elérhető hitelek nagysága túl kicsi
- banki alkalmazottak hozzáállása
- nincs a vállalkozásom hitelcéljának megfelelő hitel
- egyéb

Faktoranalízisnek egy adatállományon akkor van értelme, ha az adatok korreláltak, melynek ellenőrzése az adatmátrix korrelációmátrixának az analízise révén lehetséges (Ketskeméty, Izsó, & Könyves Tóth, 2011). A faktoranalízisre való alkalmasságot a Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) teszt értéke jelzi. Az induló komponensekből a megfelelő nagyságú KMO tesztérték elérése több iterációs lépés beiktatásával vált elérhetővé. Az egyes iterációk során az Anti-image mátrix felhasználásával a legkisebb MSA (Measure of Sampling Adequacy) értékű, valamint a 0,25-ös kommunalitás érték alatti változók kiszűrésével sikerült adekvát KMO eredményt elérni. Az egyéb tényezők és a banki alkalmazottak hozzáállása változók elhagyását követően a dimenziók számát háromra sikerült csökkenteni, egyúttal megfelelő tesztértékek elérése mellett. A szükséges redukciónak követő KMO teszt és a Bartlett-próba eredményeit a (3. ábra) tartalmazza.

KMO and Bartlett's Test

Kaiser-Meyer-Olkin Measure of Sampling Adequacy.		,716
Bartlett's Test of Sphericity	Approx. Chi-Square	399,283
	df	45
	Sig.	,000

3. ábra: KMO és Bartlett-próba

Forrás: Saját primer adatgyűjtés, szerkesztés és számítások (SPSS).

Mivel a KMO értéke meghaladja a 0,6-ot, a változóink alkalmasak faktoranalízisre (Ketskeméty, Izsó, & Könyves Tóth, 2011). A Bartlett-próba nullhipotézisét is elvethetjük, miszerint a változóink közötti korreláció nulla, hiszen a teszt szignifikancia szintje zérus. Az induló változók saját értékeit és varianciáit, a főkomponens módszer segítségével kiválasztott faktorokat és a rotálásuk utáni értékeket a (4. ábra) tartalmazza.

Total Variance Explained

Component	Initial Eigenvalues			Extraction Sums of Squared Loadings			Rotation Sums of Squared Loadings		
	Total	% of Variance	Cumulative %	Total	% of Variance	Cumulative %	Total	% of Variance	Cumulative %
1	4,097	40,971	40,971	4,097	40,971	40,971	3,090	30,901	30,901
2	1,549	15,489	56,460	1,549	15,489	56,460	2,128	21,283	52,184
3	1,428	14,279	70,739	1,428	14,279	70,739	1,856	18,556	70,739
4	,855	8,547	79,287						
5	,652	6,518	85,805						
6	,456	4,563	90,368						
7	,366	3,663	94,031						
8	,302	3,016	97,047						
9	,155	1,549	98,597						
10	,140	1,403	100,000						

Extraction Method: Principal Component Analysis.

4. ábra: Főkomponens módszer segítségével előállított faktorok és variancia értékeik

Forrás: Saját primer adatgyűjtés, szerkesztés és számítások (SPSS).

Az ábra alapján látható, hogy a három kiválasztott faktor együttesen a teljes variancia 70,7%-át magyarázza, ami megfelelő értéknek tekinthető, hiszen az elfogadott 60%-os küszöbértéket érdemben meghaladja. A saját értékek nagysága és a sajátértékre (Scree Plot) sem indokolta háromnál több faktor választását.

Az egyes faktorok értelmezése a rotált komponensmátrix segítségével végezhető el (Székelyi & Barna, 2002) (13. táblázat).

13. táblázat: Rotált Komponens Mátrix*

Faktor	Változó	Komponens		
		Bank hitelezési magatartása	Hiteltermék jellemzői	Hitel költségei
F1	Elvárt biztosíték nagysága	0,896	0,095	0,031
	Adminisztr. teher nagysága	0,849	-0,097	0,227
	Elvárt biztosíték típusa	0,796	0,395	-0,015
	Hitelbírálat szigorúsága	0,672	0,487	0,010
	Bírálat átfutási idő	0,651	0,268	0,443
F2	Elérhető futamidő	0,077	0,894	0,096
	Elérhető hitelméret	0,053	0,690	0,460
	Célnak megf. hitel hiánya	0,160	0,509	-0,131
F3	Díjak, jutalékok mértéke	0,106	-0,025	0,829
	Kamatok mértéke	0,104	0,062	0,826

*Kiválasztási módszer: Főkomponens módszer. Forgatási módszer: Varimax, Kaiser normalizálással.

Forrás: Saját primer adatgyűjtés, szerkesztés és számítások (SPSS).

Három fő dimenzióba sorolhatjuk a hitelek felvételét akadályozó tényezőket jellemző változókat: F1: banki hitelezési magatartás, F2: hiteltermék jellemzők és F3: hitelhez kapcsolódó költségek. Az egyes tényezők rangsorának a megállapítására a súlyozott átlagok szerint sorba rendezett tényezőket használhatjuk (14. táblázat).

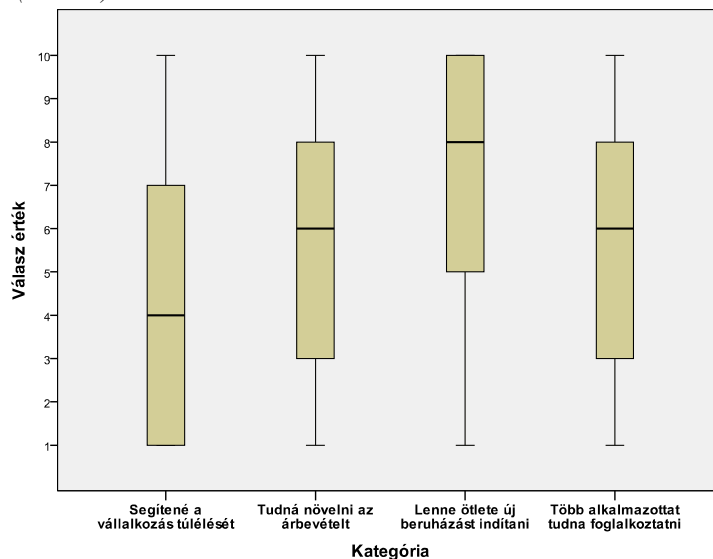
14. táblázat: A KKV-k hitelfelvételét leginkább akadályozó tényezők rangsora (10-es átlag a leginkább akadályozó, 1-es a legkevésbé)

Rangsor	Akadályozó tényezők	N	Átlag (súlyozott)	Szórás
1	Elvárt biztosíték nagysága	82	6,59	2,742
2	Díjak, jutalékok mértéke	82	6,34	2,176
3	Elvárt biztosíték típusa	82	6,09	2,738
4	Hitelbírálat szigorúsága	82	5,97	2,619
5	Kamatok mértéke	82	5,87	2,571
6	Admin.teher nagys.	82	5,62	2,787
7	Bírálat átfutási idő	82	5,09	2,392
8	Elérhető hitelfutamidő	82	4,05	2,331
9	Elérhető hitelméret	82	3,99	2,403
10	Célnak megf. hitel hiánya	82	3,30	2,567
11	Banki alkalmazott hozzáállása	82	2,68	1,913
12	Egyéb tényező	82	1,53	1,503

Forrás: Saját primer adatgyűjtés, szerkesztés és számítások (SPSS)

A rangsor alapján megállapítható, hogy a hitelek fedezetéül elvárt biztosíték nagysága a legfőbb akadályozó tényező, valamint a harmadik helyen az elvárt biztosíték típusa áll, ezért kijelenthető, hogy a KKV-k számára a bankok által a hitelek fedezetéül elvárt biztosíték nyújtása a legfőbb hitelfelvételt akadályozó tényező, tehát H3 hipotézis elfogadható.

De miért lehet jó az, ha kedvező feltételű hitellehetőséget biztosítunk a KKV-knak? A gazdaság szempontjából előnyös, ha nő a foglalkoztatottság, vagyis a vállalkozók több embert tudnak foglalkoztatni, jó az is, ha növelni tudják az árbevételüket, hiszen ez többnyire több adóbevétellel és GDP növekedéssel párosul, szintén előnyös, ha új beruházásokat tudnak indítani, lévén a beruházások több tényezőkön keresztül is előnyösen hathatnak és végül a sem hiba, ha egyszerűen csak segíti a túlélésben a hitel a vállalkozást. H4 hipotézis tesztelésére, a négy előnyt jelentő dimenzió mérésére, Likert-skálák álltak a válaszadó rendelkezésére. Az egyes dimenziókra adott válaszokat Box Plot diagram segítségével hasonlíthatjuk össze és értékelhetjük ki (5. ábra).

5. ábra: Miért adjunk előnyös feltételű hitel a KKV-knak?
 Forrás: Saját primer adatgyűjtés, szerkesztés és számítások (SPSS).

A válaszok mediánjai alapján azt a következtetést vonhatjuk le, hogy a kedvező kamatozású hitelek hatása leginkább az új beruházások indítása dimenzióban jelentkezik, hiszen itt a legmagasabb értékű a medián (8). Ezt követően az árbevétel és a foglalkoztatottság növelése dimenziók mediánjait találhatjuk azonos és még mindig elég magas értékekkel (6-6). Legkevésbé a vállalkozás túlélése dimenzióban játszik szerepet az előnyös feltételek mentén nyújtott hitel, a válaszok mediánja ugyanis elég alacsony (4). *H4 hipotézist részben fogadhatjuk el, kedvező feltételű hitelek biztosításával a KKV-k elsősorban új beruházásokat tudnak indítani, több alkalmazottat tudnak foglalkoztatni és növelni tudják az árbevételüket, azonban a túlélésük elősegítésében valószínűsíthetően nem ez a legfontosabb tényező.*

Összefoglalás, konklúzió

Jelen tanulmány keretei között Borsod-Abaúj-Zemplén megyei székhelyű, működő és KKV körbe tartozó gazdasági társaságok kétlépcsős, kvótás és kiválasztásos mintavételi módszerek kombinációjával előállított mintáján elvégzett primer kvantitatív kutatási módszer segítségével tettünk megállapításokat.

A KKV-k legjelentősebb aktuális problémájaként a törvényi, szabályozói háttérrel azonosítottuk, melyet a piaci verseny és a vevők felkutatása / rendelésük mennyisége követ. A rangsor valamelyest kevésbé problémát jelentő eleme a termelési- vagy munkabéreköltségek

szintje, majd a vállalkozás finanszírozása. A problémátényezők rangsora alapján megállapíthatjuk, hogy KKV-k számára nagyobb nehézséget jelentenek a piaci verseny, a vevők felkutatása és a szabályozói háttér mint exogén tényezők, továbbá a termelési költségeik szintje a külső finanszírozás kérdésénél, H1 hipotézis így elfogadható.

Megvizsgálva a jövőben hitelt felvenni szándékozó vállalkozásokat, megállapítható, hogy előnyt élveznek a támogatott hitelek a nem támogatottakkal szemben. Termék kategóriák szerint rangsorolva az MNB NHP hitelek iránt a legnagyobb az érdeklődés, majd a Széchenyi Kártya folyószámlahitel (vagy egyéb O/D hitel) és a piaci feltételű beruházási hitelek iránt várható a legnagyobb igény.

A negatív tranzakciós költségű vissza nem térítendő támogatás előnyt élvez a zérus tranzakciós költségű saját forrással, a saját forrás pedig a pozitív tranzakciós költségű külső forrásbevonással szemben. A külső források között egyértelműen a támogatott hitel a legkedveltebb forrásszerzési lehetőség. Összességében kimondható, hogy a H2 hipotézisben foglalt állítások igazolást nyertek.

Hitelszerződések létrejöttének meghiúsulási okaként a legjelentősebb arányban, azt jelölték meg a vállalkozások, hogy az ajánlott hitelre nem volt szükségük, mely közvetett módon szintén utal arra, hogy nem a finanszírozás lehet a KKV-k legfőbb nehézségi tényezője.

Három fő dimenzióba sorolhatjuk a hitelek felvételét akadályozó tényezőket jellemző változókat: banki hitelezési magatartás, hiteltermék jellemzők és hitelhez kapcsolódó költségek. A hitelek felvételét akadályozó tényezők rangsora alapján megállapítható, hogy a hitelek fedezetül elvárt biztosíték nagysága jelenti a legfőbb hitelfelvételt akadályozó tényezőt, valamint a harmadik helyen az elvárt biztosíték típusa áll, ezért kijelenthető, hogy a KKV-k számára a bankok által a hitelek fedezetül elvárt adekvát biztosíték nyújtása a legfőbb hitelfelvételt akadályozó tényező, tehát H3 hipotézis elfogadható.

Kedvező feltételű hitelek biztosításával a KKV-k elsősorban új beruházásokat tudnak indítani, több alkalmazottat tudnak foglalkoztatni és növelni tudják az árbevételüket, így H4 hipotézis részben megerősítést nyert.

Irodalom

2004. évi XXXIV. A kis- és középvállalkozásokról, fejlődésük támogatásáról szóló törvény (2004).
2013. évi SBA-tájékoztató Magyarország (2013): Letöltés dátuma: 2014. február 9, forrás: Annual Report on European SMEs 2012/2013
http://ec.europa.eu/enterprise/policies/sme/facts-figures-analysis/performance-review/files/countries-sheets/2013/hungary_hu.pdf
- BABBIE, E. (2001): *A társadalomtudományi kutatás gyakorlata* (9. kiad.). Budapest: Balassi Kiadó.
- CSUBAK, T. K. (2003): Kis- és középvállalkozások finanszírozása Magyarországon. *PhD értekezés*. Budapest.
- FAGIOLO, G., & LUZZI, A. (2006): Do liquidity constraints matter in explaining firm size and growth? Some evidence from the Italian manufacturing industry. *Industrial and Corporate Change*, 15(1), 1-39.
- GAGLIARDI, D., MULLER, P., GLOSSOP, E., CALIANDRO, C., FRITSCH, M., BRITKOVA, G., RAMLOGAN, R. (2013). *Annual Report on European SMEs 2012/2013*. Letöltés dátuma: 2014. február 9., forrás: SME Performance Review:
http://ec.europa.eu/enterprise/policies/sme/facts-figures-analysis/performance-review/files/supporting-documents/2013/annual-report-smes-2013_en.pdf
- GÁL, V. A. (2013): A magyar kis- és középvállalkozások tőkeszerkezetének sajátosságai. *PhD értekezés*. Kaposvár.

- HOSSZÚ, Z., KÖRMENDI, G., TAMÁSI, B., & VILÁGI, B. (2013): A hitelkínálat hatása a magyar gazdaságra. *MNB-Szemle, Különszám*.
- KETSKEMÉTY, L., IZSÓ, L., & KÖNYVES TÓTH, E. (2011): *Bevezetés az IBM SPSS Statistics programrendszerbe*. Budapest: Artéria Stúdió Kft.
- KSH (2011. 12). *Tájékoztatósi adatbázis, Működő vállalkozások száma*. Letöltés dátuma: 2014. 02 15, forrás: KSH
<http://statinfo.ksh.hu/Stainfo/haDetails.jsp?query=kshquery&lang=hu>
- MNB (2013): *Hitelintézeti fióktelepek idősorai (frissítve a 2013. novemberi adatokkal)*. Letöltés dátuma: 2014. február 10, forrás: A PSZÁF által felügyelt szektorok idősorai
https://felugyelet.mnb.hu/data/cms1464162/Hit.fio_k_idosor_201311.xls
- MUNDRUCZÓ, G. (1998): *Útmutatás a statisztikai modellezés gyakorlatához*. Budapest: KSH Könyvtár és Dokumentációs Szolgálat.
- MYERS, S. C., & MAJLUF, S. N. (1984): Corporate financing and investment decisions when firms have information that investors do not have. *Journal of Financial Economics*, 13, 187-221.
- NÉMETHNÉ, A. G. (2008): A kis- és középvállalkozások banki hitelezésének alakulása (1999-2007). *Hitelintézeti szemle*, 7(3), 265-288.
- SÓVÁGÓ, S. (2011): Keresleti és kínálati tényezők a vállalati hitelezésben. *Hitelintézeti szemle*, 10(5), 412-429.
- SZÉKELYI, M., & BARNA, I. (2002): *Túlélőkészlet az SPSS-hez*. Typotex.
- SZEMÁN, J. (2008). A magyar vállalati szektor tőkeszerkezetének elemzése 1992-2003 között. *Ph.D értekezés*. Miskolc.
- TAMÁSI, B., & VILÁGI, B. (2011): Identification of credit supply shocks in a Bayesian SVAR model of the Hungarian Economy. *MNB Working Papers* 7.